

Títol	La poesia com a recurs motivador en les classes de català per a no-catalanoparlants
Autor/a	Glòria Bordons, Sandra Cuadrado, Júlia Ferrer i Maria Naranjo de la Universitat de Barcelona
Publicación/Institución	Comunicació presentada al 3r. Simposi d'ensenyament del català per a no catalanoparlants. Setembre de 2002, a Vic.
Dirección Web	

1. PRESENCIA DE LA POESIA EN EL MATERIAL DIDÀCTIC ORIENTAT A L'ENSENYANÇA DEL CATALÀ PER A NO-CATALANOPARLANTS.

La utilització de la literatura, i en concret, del gènere poètic, amb una finalitat didàctica a la classe de llengua estrangera constitueix un tema d'interès dins els fòrums educatius especialitzats des de fa ja uns anys. Malgrat això, en la didàctica del català per a no-catalanoparlants, aquesta inquietud no s'ha vist reflectida fins a l'actualitat en la creació d'un corpus significatiu de materials específics que facilitin la incorporació d'aquest gènere literari a la realitat quotidiana de l'aula. L'apropament exhaustiu i atent als mètodes d'ensenyament del català per a no-catalanoparlants que ofereix el mercat editorial o bé que es troben accessibles a través d'Internet, no fa res més que confirmar aquesta intuïció.

MÈTODES

Si analitzem els mètodes utilitzats actualment a l'aula de català per a no-catalanoparlants, podem observar com l'espai reservat als textos literaris i, en concret, als poètics, sol ser molt reduït, per no dir gairebé inexistent.

A la majoria dels manuals no apareix cap text literari, només, en casos aïllats, es poden trobar petites pinzellades d'usos poètics al servei de l'ensenyament del català. Ara bé, cal tenir en compte que l'ús del poema sol estar inscrit des d'un enfocament filològic i no pas com un instrument didàctic d'aproximació a una segona llengua. Fins i tot en aquells casos en què es tracta el poema des d'una perspectiva encertada per a la didàctica d'una segona llengua, es du a terme d'una manera parcial, sense aprofitar tots els trets i les possibilitats que ens pot oferir el poema per a aquesta finalitat.

D'entre el ventall de mètodes existents per a l'ensenyament del català per a no-catalanoparlants, només *Retalls*¹ pren un conjunt de textos literaris com a punt de partida per al desenvolupament de les habilitats lingüístiques.

---

¹ ALBÓ, M. [et al.] *Retalls: textos i exercicis per a l'aprenentatge del català*. 7a. ed. Barcelona: Teide, 1988.

També el llibre, *Sempre Endavant*², aplega una gran abundància de cançons i de còmics però pocs textos literaris d'altres gèneres. Així, per exemple, conté tres fragments de novel·les dels autors J. Pla³, J. Albanell i M. de Pedrolo, però només en un cas es planteja una explotació didàctica que va més enllà de l'aclariment de termes lèxics. D'ús del gènere poètic només en trobem un exemple, concretament, un text poètic de Joan Maragall⁴, del qual no es facilita cap proposta de treball posterior ni tan sols un aclariment de tipus lèxico-semàntic.

Paral·lelament, en el llibre *Català per a adults*⁵ s'inclouen nombrosos textos literaris, dins dels quals es destaquen uns poemes, que pertanyen a l'obra poètica *Bestiari* de Pere Quart. Pel que fa a la seva explotació didàctica resulta més àmplia que en els casos anteriors. A més d'unes preguntes de comprensió lectora, incorpora també unes remarques de fonètica i ortografia, així com de lèxic i llenguatge.

Cal destacar també la presència d'un text poètic al mètode *Xarxa*⁶. En aquest cas, el treball proposat a partir del poema *Inventari de Poble* de Martí Pol consisteix en una sèrie de preguntes de comprensió orientades a la pràctica d'un element gramatical determinat (familiarització amb l'ús del pronom 'en').

Per últim, en el llibre *Anem-hi tots!*⁷, si bé és veritat que integra nombroses mostres de textos literaris, com ara cançons tradicionals, una llegenda mallorquina, un fragment teatral i fins i tot un conte, no apareix, en canvi, cap exemple del gènere poètic.

D'aquest breu repàs dels mètodes, es desprèn no sols que la presència de l'ús dels textos poètics en l'ensenyament del català per a no-catalanoparlants és molt limitat, sinó que en aquells casos en què s'introdueix l'element poètic, aquest no arriba mai a convertir-se en un veritable instrument didàctic al servei de l'ensenyament lingüístic.

MATERIALS COMPLEMENTARIS

Pel que fa als materials complementaris, no existeix al mercat cap llibre orientat específicament a la incorporació dels textos poètics com a recurs didàctic en l'ensenyament

---

² PUIG, G. [et al.] *Sempre endavant: català per a adults no-catalanoparlants*. Barcelona: Barcanova, 1984.

³ Íbid., p. 130, *Palafrugell, peix fregit...* extret de J. PLA: *De l'Empordanet a Barcelona*; p. 150, *Calidoscopi sentimental*, extret de J. ALBANELL: *Pinyol tot salivat*; p. 192, *El mar*, extret de M. de PEDROLO: *Mecanoscrit del segon origen*.

⁴ Íbid., p. 193, *Vistes al mar* de Joan Maragall.

⁵ COMELLES, S. *Català per a adults. 1r nivell*. Vic: Ed. Eumo, 1990.

⁶ BENNÀSSAR, C. [et al.] *Xarxa. Llengua Catalana 1 (per a no-catalanoparlants)*. 1a ed. Palma de Mallorca: Moll, 1997.

⁷ CAVALLER, R. *Anem-hi tots!: textos i exercicis de català fàcil*. 2a. ed. Palma de Mallorca: Moll, 1984.

del català com a llengua estrangera. Si bé és veritat que es poden trobar algunes obres molt interessants⁸, com poden ser antologies poètiques, adaptacions d'obres literàries per a estudiants o llibres de text de literatura, convé assenyalar però que tots ells van adreçats a un grup d'usuaris diferent, és a dir, aprenents catalanoparlants de la seva llengua i de la seva literatura.

MATERIAL ACCESSIBLE A TRAVÉS D'INTERNET

Pel que fa als materials disponibles a través d'Internet⁹, l'oferta dirigida al grup d'usuaris catalanoparlants es troba més ben estructurada, atès que es dóna a l'usuari la possibilitat d'endinsar-se en la llengua d'una manera global des de diferents perspectives per mitjà d'una gran varietat de recursos. Mentre que els materials disponibles per a no-catalanoparlants són molt més fragmentaris: ofereixen eines o activitats que només incideixen en un aspecte concret de la llengua i presenten formats i continguts reduïts, cosa que dóna a l'usuari una visió més esbiaixada de la llengua.

Convé tenir en compte l'existència de dos webs (*AECCSA's Catalan Page*: <http://www.geocities.com/aeccsa/poetas>; *Selecció de Poesia Catalana*: <http://www.intercom.es/folch/poesia>), el principal contingut dels quals és la poesia, tot i que, la seva funció no és l'aprofitament d'aquest gènere per a l'ensenyament del català com a segona llengua. És a dir, aquestes adreces poden constituir una font molt útil de consulta on poder trobar breus biografies de poetes, alguns dels seus poemes, traduïts, de vegades, a altres llengües, però, en cap cas, es poden trobar activitats didàctiques relacionades.

2. ELEMENTS DEL GÈNERE POÈTIC ÚTILS EN UNA CLASSE DE 2^a. LLENGUA

Aquesta poca presència de la poesia en el material didàctic per a no-catalanoparlants obedeix a la manca de tradició d'ús d'aquest gènere si no és per respondre a objectius estrictament literaris, però existeix una línia renovadora de l'ensenyament de la llengua oral que aposta per un aprofitament de la poesia en aquesta direcció.

---

⁸ Vegeu, per exemple, els següents volums que pertanyen al Seminari 'El gust per la lectura' editats per el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya: CARNER, J. *Els fruits saborosos* (1997-1998), BRUCH, M.L. *Miquel Martí i Pol. Selecció de poemes* (1992-1993), ARENY, M. [et al.] *Romançons i cançons. De la literatura popular a la literatura culta*. (1991-1992) i ARENY, M. [et al.] *La tradició de la poesia visual. Literatura Catalana-Literatura Universal: Quatre reflexions* (1990-1991).

⁹ Vegeu *Aprendre català*: <http://cultura.gencat.net/llengcat/aprencat/recursos.htm>

En una comunicació¹⁰, presentàvem un quadre amb els avantatges i inconvenients de l'ús de la poesia a l'aula, i conclouíem que, de fet, els elements que es podien veure com a inconvenient eren, alhora, la base dels seus avantatges. Partint d'aquest quadre ressaltarem aquí quins elements característics del gènere poètic són útils específicament per a una classe de català com a segona llengua.

A nivell més **general**, un text poètic pot ser molt motivador, si està ben triat respecte als destinataris. No cal recordar el paper de les cançons com a part dels elements referencials de la cultura de les diferents generacions o bé l'aspecte lúdic, de joc amb el llenguatge, que tenen molts poemes. Ressaltarem també el paper que pot jugar el text poètic per afavorir la captació intuïtiva dels aspectes més complexos de la llengua. Un altre element motivador és la relació amb les vivències individuals que tenen molts textos poètics i el fet que donen peu a introduir a classe temes de conversa relacionats amb la reflexió sobre el jo i sobre les inquietuds humanes, una temàtica sovint absent de les activitats lingüístiques comunicatives que s'organitzen a l'aula.

En un altre pla, ja més **concret**, podem assenyalar les característiques del text poètic que remeten directament als objectius i continguts recollits en el Nivell Llíndar, que és a la base de la majoria de programacions i de materials de català per a no-catalanoparlants.

Hi ha, per exemple, **els aspectes formals** de llenguatge poètic com ara l'ús rellevant de la sonoritat, que en fa un material ideal per treballar la fonètica, l'entonació, el ritme; o **els recursos retòrics** com ara la repetició d'estructures sintàctiques que n'afavoreixen la memorització i la utilització. Aquests recursos retòrics, de fet, són molt propers als que s'utilitzen en la llengua quotidiana i la seva presència en el llenguatge de la publicitat en demostra l'eficàcia.

Per tant, la poesia apareix com un gènere apte per treballar les funcions, els exponents lingüístics i les nocions incloses en una programació per a no-catalanoparlants. A això, s'hi afegeix també la seva utilitat per presentar els objectius culturals i actitudinals, com veurem tot seguit.

3. CARACTERISTIQUES QUE HAURIEN DE TENIR ELS TEXTOS I LES ACTIVITATS

Tot i que és evident que a partir de molts poemes es poden treballar la majoria de nocions, funcions i exponents lingüístics, no tots els textos ni totes les activitats serveixen. En primer

---

¹⁰ G.Bordons, J.Ferrer, M.Naranjo i S.Rins: "El reto de leer poesía", VI Congreso Internacional de la Sociedad Española de Didáctica de la Lengua y la Literatura, Granada (13 a 15 desembre 2000) (en

lloc, cal tenir en compte, per les mateixes característiques de la poesia, que els objectius no han de ser únicament lingüístics o comunicatius, sinó que també haurien de ser culturals i, especialment, actitudinals. **Culturals**, perquè mitjançant la poesia (i la literatura en general) l'alumnat pot conèixer millor l'entorn de la llengua que està aprenent, tant els costums o les maneres de viure i de pensar com la història present i passada, la geografia, l'entorn natural i social, etc. I **actitudinals**, perquè la poesia és una magnífica eina per motivar l'alumnat, tot fent que s'impliqui emocionalment i personalment, doncs, en allò que s'està produint a l'aula.

Això ens porta al fet que per triar els textos no haguem de tenir en compte solament el criteri de la major o menor dificultat lingüística, o de l'adequació del text als continguts dels programes que vulguem treballar, sinó també altres criteris que poden contribuir a l'acompliment dels objectius culturals i actitudinals abans esmentats.

En primer lloc, la **relació dels temes proposats amb l'aprenent**. No és el mateix tenir un alumnat compost de mestresses de casa que d'advocats o de peons immigrants. Cada grup de destinataris tindrà uns interessos específics, provinents en part de la seva professió i en part de la cultura d'origen i de les característiques personals. Si el tema del poema proposat s'hi relaciona, segurament hi haurà una major implicació.

En segon lloc, la possible **relació dels textos amb l'entorn cultural o altres gèneres**, de manera que el poema permeti establir comparacions amb altres textos, ja siguin literaris o no. Això permetrà una major integració a la cultura catalana i un fort lligam entre els objectius lingüístico-comunicatius i els culturals o actitudinals.

Finalment, per aconseguir tot això, caldrà partir d'un **ventall de textos ben divers**: canònics i no canònics, de literatura catalana o no (en bones traduccions), de diferents èpoques i escoles, d'autors i autores, de l'alta cultura o de cultures perifèriques o marginals. Si el poema que portem a classe, ha d'acomplir una finalitat lingüística, però volem que també motivi temàticament o lúdicament i que, a més, introdueixi l'alumnat en el món de la nostra cultura, qualsevol autor/a, sigui conegut o no, pot anar bé, partint sempre d'un mínim de qualitat. Per tant, hi poden jugar també un paper important els poemes populars, les cançons tradicionals o modernes, les traduccions de poemes d'altres cultures que ens permetin el contrast, etc.

I si els criteris per seleccionar textos han de ser diversos, el mateix ha de passar amb les activitats, les quals no només han de contemplar destreses lingüístiques, sinó tot tipus de destreses intel·lectuals: analitzar, reconèixer, comparar, relacionar, memoritzar, classificar, especular, transformar, sintetitzar, etc.

Tot plegat dins de dos eixos claus: el respecte a la **llibertat** de l'alumnat (tant per escollir textos com per interpretar o crear) i la seva **implicació personal** (a través de la relació dels textos amb les vivències personals i la realitat més propera).

4. MOSTRA D'ACTIVITATS

A fi d'exemplificar els conceptes desplegats en els apartats anteriors, exposarem un parell d'activitats entorn a la poesia de Joan Brossa, la qual és prou variada, atractiva i actual per poder-hi treballar les nocions i funcions adequades a un Nivell Llíndar i per poder aconseguir alhora un aprofundiment cultural i una bona implicació personal. En aquesta ocasió hem triat un poema per treballar específicament una funció, i en el segon cas, per exercitar la pronunciació.

Tira avall. Pren el carrer
de la dreta. Després d'haver
caminat un tros, en trobaràs un
altre que trenca amunt; segueix-lo.
Pren el segon carrer que trobis
i arribaràs en una plaça; el
passatge de l'esquerra et portarà
a la casa que busques.

Però no sé si hi podràs entrar
acostumen a no ser-hi mai.

Poemes civils (1960)

Funcions: interpretar correctament les instruccions per anar a un lloc, indicar l'adreça a una persona.

Exponents lingüístics: situacionals més freqüents, imperatiu.

Nocions: noms de vials i llocs en una ciutat.

Objectius actitudinals: implicar l'alumnat en una situació quotidiana, compartir la ironia del poema.

Objectius culturals: conèixer un tipus de poesia que s'aprofita de la realitat quotidiana per

fer disfrutar o reflexionar al lector, desmitificar el gènere poètic.

Activitats:

1. Lectura del poema per part del professor/a i dibuix en un mapa de l'itinerari que hauria de seguir el personatge del poema.
2. Ampliació del vocabulari referent als llocs de la ciutat (carrers, places, passatges, avingudes, cantonades, edificis, etc.) a partir de la relació de les paraules proporcionades amb la imatge corresponent en un dibuix o fotografia.
3. Subratllat dels imperatius i dels situacionals. Proposta de més verbs i situacionals per part del professor/a.
4. Amb els verbs i situacionals proporcionats, i per parelles, un alumne ha d'indicar a un altre com anar d'un punt a un altre en un plànol i l'altre ha de seguir les indicacions tot dibuixant l'itinerari.
5. Exposició oral, després de treballar-ho en petits grups, de les diferències entre els itineraris que l'alumnat ha fet i el poema de Brossa. Debat sobre la ironia del poema i la seva intencionalitat.
6. Conversa oberta sobre la poeticitat o no d'aquest tipus de poesia, sobre el coneixement de l'alumnat sobre aquest tipus de poesia, sobre altres poemes de Brossa, etc.

Els rics diuen:

Em cordo la meva americana.

Els pobres diuen:

Em cordo l'americana.

Els rics tenen atacs

de nervis.

Els pobres tenen nervis.

Tot això, més o menys.

Més que no pas menys.

Els entra-i-surts del poeta (1969-1975)

Funcions: exposició de fets.

Exponents lingüístics: pronunciació de sons consonàntics finals, vocals obertes i enllaços sonors.

Nocions: noms entorn de la temàtica de les diferències socials

Objectius actitudinals: conscienciar l'alumnat sobre les diferències socials i la necessitat de la seva denúncia.

Objectius culturals: conèixer que la literatura també pot ser una eina de lluita social.

Activitats:

1. Audició del poema dit per Núria Candela (CD *Dotze sentits*) i, després, subratllat, en el text escrit, de les paraules que donen el sentit irònic i crític al poema.
2. Repetició del poema per part del professor/a amb comentaris sobre la pronunciació dels grups consonàntics finals, les vocals obertes i els enllaços sonors. Repetició de l'audició amb comentaris.
3. Preparació en grups petits de la lectura en veu alta, amb les corresponents rectificacions per part del professor/a.
4. Lectura en veu alta per part de l'alumnat, autoavaluació amb una graella sobre pronunciació dels sons treballats i entonació, i votació de la millor lectura.
5. Recollida en petits grups d'altres casos de diferències socials. Tria d'una acció que de manera sintètica reflecteixi la desigualtat.
6. Escripció en forma de poema (a la manera del poema de Joan Brossa: accions curtes i contrastades, frase final conclusiva) de la denúncia de la desigualtat social triada i lectura en veu alta del poema confeccionat per cada grup amb cura de la pronunciació.
7. Conversa general sobre situacions autèntiques de desigualtats socials i el paper de la cançó o la poesia. Per completar el debat, aportar imatges de poemes visuals o objectuals de Brossa que denunciïn també l'actitud del capitalisme o el poder ("Eclipsi", "Intermedi", "L'empleat", etc.).